

Dr. Hidas György:

Születési hely és idő:

Budapest, 1925.

Diploma megszerzésének ideje, intézménye:

Budapesti Orvostudományi Egyetem, orvosi diploma, 1950.

Pszichiátriai szakvizsga, 1954, uo., pszichoterápia szakvizsga, 1992, Haynal Imre Egyetem.

Tudományos fokozata:

Kiképző pszichoanalitikus, International Psychoanalytical Association, 1975.

Legfontosabb munkahelyei, beosztásai, azok ideje:

János Kórház, segédorvos, 1950—54.

Fővárosi Pszichoterápiás Módszertani Központ, osztályvezető főorvos, 1968—1976.

Országos Rehabilitációs Intézet, Tündérhegyi orvosi-pszichoterápiás osztály, osztályvez. főorvos, 1979—1994.

Három legfontosabbnak tartott publikációja adatai:

A pszichoterápiás hétvég módszertani kérdései. Magyar Pszichológiai Szemle, 32, 628—634, 1975.

Ferenczi Sándor — pszichoanalízis — társadalom. Thalassa, 1, 5—12, 1990.

Flowing over — Transference — Countertransference, Telepathy, Clinical Contributions of Sándor Ferenczi. The Analytic Press, Hillsdale, New Jersey, 1993.

ÖNÉLETRAJZ

Most nekilátva analitikusi életrajzom megírásának, igazi nehézségekkel találok magam szemben. Egyfajta számvetés ez, több vonatkozásban is. Ezek közül az egyik: mit tettem mint pszichoanalitikus? Mit kaptam az analízistől, és mivel tartozom az analízisnek? Keresem a különöset saját sorsomban, amit az határozott meg, hogy születésemről folyamatosan egy városban, Budapesten, egy országban, Magyarországon élek, s a politikai rendszerek, a történelem viszontagságai egy helyben történtek meg velem. Iránytű volt végig az életervemben az a szándék, hogy pszichoanalitikus legyek, s ez meg is valósult. Nagyon érdekel a pszichoanalitikus folyamat, az analitikus és analizált közti kapcsolat, ugyanakkor talán másokhoz képest többet munkálkodtam szervezési ügyekben, a pszichoterápia különböző mozgalmaiban, szervezeteiben, sokat utaztam, sok konferencián vettem aktívan részt. Egyfajta szervezési „mániám” van, ez (talán) energiákat vett el a publikációs tevékenységtől. Tanítani szeretek, a tanítás keretében megérteni az anyagot. Segíteni, hogy mások is lássák a szavak mögött a lényegét. Visszatekintve életemre, homályban van az a korai választásom, hogy pszichoanalitikus szerettem volna lenni. Mélyen meggyászolatlan bennem apám elvesztése a Shoah-ban, mai napig elfedett traumaként hat bennem. Nem tudom, meny-

nyi büntudat él bennem a túlélésem miatt, miközben nagyon sok ténykedésem fő motívuma a túlélés volt.

Gyerekkorom egy konszolidált jobboldali kormányú országban kezdődött, ahol már korán megjelent a fasizmus fenyegető réme, ami aztán meg is valósult, és a holocausthoz vezetett. Magyarország háborúban állt a szövetséges hatalmakkal a náci Németország oldalán. A fasizmus után a sztálini „szocializmus” több mint negyven évig határozta meg az életünket, s csak az 1990-es szabad választásokkal ért véget. A különböző politikai-társadalmi hatások következtében identitásom külső héjai is változtak. Úgy érzem azonban, hogy a magja stabil volt. A változások mégis veszteséget okoztak, például zsidó vallásosságom elmúlt 17 éves korom körül, vállalt zsidóságom a II. világháború után tagadottá vált, anélkül hogy valami más lépett volna a helyébe. Egy valami nem változott meg bennem: az a törekvés, hogy pszichoanalitikus legyek, később a pszichoanalízis rehabilitációjának elősegítése a bolsevista társadalomban. Mondhatom, a pszichoanalízis iránti elkötelezettség nemcsak szakmai vonatkozásaiban volt fontos számomra, hanem a közösséghez való tartozást is jelentette, akkor is, amikor ez a közösség nem volt látható vagy alig létezett.

CSALÁDOM, GYEREKKOROM

Zsidó, középpolgári családban születtem 1925-ben. Apám családjáról, a Hennenfeldekről tudok többet, valamennyire vissza tudom követni a családfát az apai dédnagyapámig. Apai nagyapám 1859-ben Felsőgagy faluban, a mai Magyarország területén született, dédnagyapám ugyanitt, 1820-ban látta meg a napvilágot. Nagyapám bádogos lett. A családi hagyomány szerint egy rövid időre kiment Amerikába, onnan tért vissza Budapestre, ahol jégszkekrényeket kezdett gyártani egy műhelyben, volt egy ezzel kapcsolatos szabadalma is. Mikor 52 éves korában meghalt, már jégszkekrénygyárosként szerepelt az iratokban. Magyarországon a fin de siècle idején a zsidók jelentős része a kedvező liberális törvények révén asszimilálódott, és a kapitalista fel lendülés a társadalmi emelkedés útjára segítette őket. Így született meg a családi jégszkekrénygyár, amely egészen a bolsevik hatalomátvételig működött is.

Apám anyja, a nagyanyám családja a Vág mentéről származott. Nagyanyám anyja bába volt, Pesten, a Magyar Királyi Egyetem orvoskarán kapott bábaoklevelet, ezt ma is őrzöm. Valamelyik rokon ebben a családban katolizált, és a családi hagyomány szerint szintén kiment Amerikába, érsek lett, és ott halt meg. A lényeg azonban az, hogy a családban voltak vállalkozó kedvű és szellemű emberek. Egyetemem vagy főiskolát a teológián kívül nem végeztek ezekben a generációkban.

Apám apja halála után, 1911-ben felesége vette át a gyár vezetését öt fiával együtt, akik közül az apám volt a legidősebb. Az apám beiratkozott a kereskedelmi főiskolára, de az apja halála miatt húszéves korában abbahagyta a tanulást, és belépett az üzletbe. Az öccsei közül egy betegségben halt meg 1941-ben, hárman elpusztultak az apámmal együtt a holocaustban. Egy nagybátyám, Ernő megmaradt, és a háború után egészen az államosításig vezette a jégszkekrénygyárat. Apám mellett ő volt a másik vállalkozó szellemű ember a testvérek között: 1948-ban, az államosítások idején emigrált, külföldön élt, vitt magával elég sok pénzt, letelepedett Nizzában, és ott halt meg. Elment avval a barátnőjével, aki már a háború alatt is megvolt, és aki nem zsidó

létére a zsidó törvények idején belépett a céghez mint „árja”, és engem is, a nagybátyámat is 1944. október 15-e — a nyilas hatalomátvétel — után egy ideig bújtatott Csepel szigetén.

A céget Hennenfeld Jégszekrénygyár Rt.-nek hívták. Egész jó nevet szerzett magának Budapesten, Magyarországon: jégszekrényen kívül fagylaltgépeket meg nagy hűtőket gyártott és árusított. Két ház szomszédos pincéjében helyezkedett el, nagy alapterületen, volt asztalos-, bádogos-, lakatosműhely és festőrezslig is. Kompreszoros hűtőgépeket gyártottak. Szép munkát végeztek.

Nagyanyám 1911-től haláláig, 1936-ig volt a főnöke a cégnek. Erős egyéniségű asszony volt, össze tudta tartani a családot. A négy fiát egy lakásban tartotta együtt — apám már korán megházasodott — sokáig, 1932-ig. Üzletasszony volt, vallásos is, templomba járt, pénteken este gyertyát gyújtottak, széderestéket tartottak.

Apám érdeklődő ember volt, újságot olvasott. Voltak könyvei, nem rengeteg ugyan, de megtalálható volt köztük Strindberg, Dosztojevszkij, Oscar Wilde. A politika inkább csak kínjában érdekelte, a Gömbös-kormány, Magyarország fasizálódása idején. Ő is járt templomba, a zsidó ünnepeket megtartotta. Reggel elment a kávéházba, ott reggelizett, elolvasta a külföldi lapokat, délben hazajött, megebédelt, lepihent, de sokat dolgozott esténként is. Jó polgári, középpolgári életformát élt. A vállalat viszonylag jól ment, nem volt gazdag, de jómódú ember volt. A nagy gazdasági válság előtt két kocsija volt a cégnek, ami akkor luxusnak számított. Tizennyolc, húsz alkalmazottal dolgoztak. Nagyanyám, szüleim nagy, 4-5 szobás lakásban laktak egy ideig. A kocsik aztán a gazdasági válsággal elúsztak, nagyanyám halála után pedig kétszobás lakásba költöztünk. A gimnáziumban a jómódúak nálunk már tehetősebbek voltak.

A családban nem került szóba a zsidó vagy magyar identitás kérdése: a zsidóságot mint vallást fogták fel. Az első zsidótörvények bevezetése idején, 1938-ban azonban az ember stigmatizált zsidóvá lett: elvették tőle a korábbi önazonosságát, nevezetesen, hogy zsidó vallású magyar. Ez már nagyon korán, még '38 előtt bekerült a tudatomba, az apám, a család ezt nyilván közvetítette valahogy. Emlékszem, 1933 táján *Az Est* című lapban láttam Hitler fényképét, a kép melletti szöveg pedig zsidóellenes jelmondatokat közölt. Láttam, hogy Hitler hatalomra került, és megrémültem. Nyolcéves voltam ekkor, tehát kellett, hogy a család éreztesen ebből valamit. Akkor már voltak olyan iskolatársaim, barátaim, akik kikeresztelkedtek, és bennem volt az az érzés, hogy én ezt a gyereket, barátom kisöccsét megtartom zsidónak. Volt egyfajta zsidó identitásunk, de ez kimondottan a valláshoz kötődött.

Kifejezetten hazafias nevelés nem volt nálunk otthon, de mint kisgyerekek a nagy magyar klasszikus, Petőfi Sándor *János vitéz* című verses meséjét olvasták föl. Ha valamilyen történetképet tápláltak belém, az egyik nagybátyám volt, aki az athéni demokráciáról, Periklészről beszélt nekem. Hogy például Trianonról mi volt a véleményük, az számomra nem derült ki. Az iskolában tanultam, hogy Magyarország részeit elszakították, de Trianon-tudat, irredenta hangulat nem volt otthon. A családban egy európai, közép-európai identitástudat volt inkább, mint hazafias. Az apáméknak volt Bécsben egy házuk, korábban Berlinben is, de az a nagyanyám betegségére elment. Tehát volt egy szorosabb kapcsolat Béccsel. Németországhoz is komoly üzleti szálak

fűződtek. Apám például utazgatott Frankfurtba, német lapokat olvasott. Ha nem Ausztriába mentünk nyaralni, elmentünk a Tátrába. A család nyelve a magyar volt, de az apám jól beszélt németül, engem kisgyerek koromban német kisasszony nevelt. Több Fräuleinem volt. Az első Lengyelországból költözött Budapestre a szüleivel, testvéreivel. 1940-ben visszaküldték őket a német megszállta Lengyelországba, ahol aztán elpusztították őket zsidó voltak miatt.

Anyám családjáról kevesebbet tudok. Anyai nagyapám kézimunka-kereskedő volt, a Belvárosban volt a boltja. Wiegnek hívták őket. Nagyszüleimnek két fiuk és két lányuk volt: anyám volt a legfiatalabb. Az a cég már nem volt annyira családi: az egyik fiú végig ott dolgozott, de anyám másik bátyja 1939-ig Berlinben élt, ingatlanügynök volt. Nagyon későn nősült meg, van egy fia, aki most Svájcban él. 1957-ben települtek vissza Németországba. Ennek a nagybátyámnak inkább volt német identitása. Egyik anyai unokaöcsém fia kiváló holland költő lett, ők 1956-ban emigráltak. Anyám nővérének is volt egy gyereke. Ez a nővére és annak a férje meghalt fiatalon. Maradt utánuk egy árva, az unokahúgom. Jó házasságban élt Kanadában, két gyereke van és unokái.

Az anyai családom léggöre különbözött apai családométól: nem volt annyira zsidó identitásuk. A két család között volt bizonyos feszültség, össze nem járás. Én az apai családommal azonosultam. Nagyanyámmal és apámmal jártam templomba, az anyám nem jött velünk.

Az anyám bekerült apám családjába, amelyben nagyanyám vitte a családfői szerepet, aki az okiratokon mint gyárosnő (Fabrikantin) szerepelt. Anyám egyfajta tőrrel alkalmazkodott hozzájuk. Kikandikált ebből a családból: eljárt például olyan helyre kártyázni, ami a Kisgazdapártnak volt a kártyaklubja. Anyám 'úriasszony' volt, aki igazán nem dolgozott, ellentétben a nagyanyámmal. Azt hiszem, szüleim rossz házasságban éltek, korán el akartak válni, aztán mégis együtt maradtak. Talán itt van egyik gyökere motivációnak, hogy analitikus legyek. Ahogy Searles írja: „A terapeuta terápiás készítése a páciens irányában univerzális, ez a fejleménye a gyermek szükségletének, hogy meggyógyítsa szülei hibáit és korlátait.” Egyik motivációja lehet a Ferenczi által leírt „gelehrter Säugling” fantáziának. Én szüleim egyetlen gyereke voltam. Kiegyensúlyozott, békebeli gyerekkorom volt. Ha anyám elvitt nyaralni a Balatonhoz vagy külföldre, vittük magunkkal a cselédlányt, vezettük a háztartást. Anyám teniszezett, kártyázott (römiszett, bridzselt). Egyszer apám a kocsival — sofőrünk is volt — értünk jött és elvitt bennünket Meránba. Ez emlékezetes kirándulás volt.

Öt-hat éves korom előttről nemigen van emlékem. Csak arra emlékszem, hogy beírtak a Deák téri evangélikus elemi iskolába. A gyerekeknek itt még fogalmuk sem volt arról, ki zsidó, ki nem az. De nem sokkal később, még ugyancsak elemista koromban, amikor Budára, a Krisztinavárosba költöztünk, már vágytam arra, bárcsak néznének kereszténynek, bárcsak keresztény lennék. A krisztinavárosi iskolában már elkezdődött a zsidó-nem zsidó differenciálás, ott jártam zsidó hittanra is. Ez azonban akkor igazából még nem zavart. Az viszont már megfordult a fejemben, hogy vannak szegény gyerekek, barátkoztam is „lefelé”. A családomnak nem volt szociális lelkiismerete, nekem lett. Engem két dolog zavart: az egyik, hogy zsidó vagyok, mert ez egy-

fajta diszkriminációval járt — nem voltam öntudatos zsidó, nem voltam büszke, inkább féltem '33-tól kezdve —, a másik pedig, hogy egy ideig úgy éreztem, én gazdag gyerek vagyok, és a munkásokkal, a szegény gyerekekkel szemben volt egyfajta lelkiismeret-furdalásom.

1935-ben kerültem a Werbőczy Gimnáziumba. Akkor már protekció kellett hozzá a zsidó származásom miatt. Apám családja számára, ahol én voltam a trónörökösnek kikiáltva, természetes volt, hogy gimnáziumba, nem pedig polgári iskolába iratnak. Apám azt akarta, hogy hűtőmérnök legyek, és vegyem át a gyár vezetését. Nekem kellett volna mindazt továbbfejleszteni, amit nekik nem sikerült, mert ők maximum érettségizett emberek voltak.

Az osztályban négyen voltunk zsidók, mert nem vettek fel többet a numerus clausus miatt, azonkívül volt néhány kikeresztelkedett zsidó gyerek. Egy ideig nem is volt különösebb problémám ekörül, ez csak később kezdődött. Bizonyos dolgokból az iskolában a zsidókat kizárták: a cserkészcsapatból és a tánciskolából. A tánciskolát az egyik matematikatanár felesége vezette, a tanár pedig máltai lovag, előkelő ember volt. Ez a megkülönböztetés súlyosan érintett: kirekesztettnek éreztem magamat. Nem hívtak meg zsúrokra, nem mehettem be a tánciskolába, és ennek nem volt ellentétele, nem volt olyan zsidó közösség, ahova tartoztam volna. Jártam ugyan zsidó hittanra, megtanultam héberül olvasni, bár micvót tettem tizenhárom éves koromban; később egy aktív, rokonszenves, fiatal rabbi elvitt minket kirándulni, barlangászni, ez mégsem ellensúlyozta kellőképpen a kirekesztettség-érzést. Az iskola általában jobboldali szellemiségű volt, de olyan tanárok is tanítottak benne, mint baloldali, politizáló tanárom, Greksza Gyula (André Haynal pszichoanalitikus nagybátyja) meg humanista gondolkodású magyart és latint tanító osztályfőnököm, akinek a felesége zsidó volt, és később a nyilasok megölték őket. Olaszország iránti szeretetem neki köszönhetem, Miklósy Kálmán volt a neve.

A gyerekek is megoszlottak. Jártak oda nagyon jó körökből, jólsituált első kerületi családokból, de cipészgyerekek is. Volt, aki a zsidótörvény megjelenésének reggelén ujjongva jött iskolába: milyen jó, hogy csak húsz százalék zsidót lehet alkalmazni. Járt az osztályba a Horthy-kabinetiroda főnökének a fia, Ambrózy, előkelő, tisztas keresztény úriifjú; padtársam papája a Számvevőszéknél dolgozott, az kifejezetten nyilas érzelmű volt. De együtt jártam Papp Oszkárral, aki ma a Nagy Orient szabadkőműves páholy nagymestere, festőművész; Lehotay Árpád kiváló színész nevelt fiával, aki ma újságíró. Egy magyarirodalom-dolgozatára rossz osztályzatot kapott, mert a következő mondat szerepelt benne: Arany János (a kitűnő XIX. századi magyar költő) nagyszerű balladákat írt, jöllehet nem ismerte az Oidipusz-komplexumot. Nyilván sznobok voltunk, de az osztályban jelen volt egyfajta korszerű műveltség. Együtt jártam továbbá Bálint Mihály pszichoanalitikus fiával (1938-ig). Az osztályban inkább demokratikus, liberális mentalitás uralkodott, amibe belejöttek ezek a jobboldali gondolkodású, kevésbé elmés gyerekek is. Ők azonban kisebbségben maradtak. Harmadik-negyedik táján elkezdtünk karácsonyi ünnepséget szervezni, s az jellemző rám, hogy zsidó létemre én szerveztem ezeket. Újságot is adtunk ki.

Ezekben az években otthon komoly tárgyalások folytak arról, hogy engem kiküldenek, kimenekítenek Angliába. Ebből aztán, nem tudom, miért, nem lett semmi.

A túlélési stratégiák közé tartozott az áttérés más vallásra: végül is a szüleim 1943-ban kikereszteltek velem együtt. Ez számomra a vészhelyzet megoldási lehetőségét jelentette, de valami mást, kompromisszumkeresést is. Ha filmes volnék, úgy ábrázolnám magam, hogy megyek a krisztinavárosi templom elé, és remélem, hogy keresztény kislánknak néznek, mert leveszem a sapkámat vagy keresztet vetek anélkül, hogy színlelnék. Ez fontos volt, hogy nem színlelek: csak úgy teszek, mintha — hogy azt hihessék, keresztény vagyok, holott nem keresztet vetek, igazán nem veszem le a sapkámat.

A családomat mélyen érintették a zsidótörvények: a vállalatot fokozatosan árszítani kellett, be kellett venni nem zsidókat a részvénytársaság vezetésébe. Fölkészültek valamifajta, bár nem a realitásnak megfelelő veszélyekre. Azt nem tudták felmérni, hogy a holocaust készülődik, de azt látták, hogy erősen a zsidók korlátozására, kiszorítására szolgálnak az új körülmények.

Magyarország 1941 nyarán lépett be a háborúba Németország oldalán.

Én magam sem fogtam fel egyáltalán a veszélyhelyzetet. De mások sem, nyilván, hiszen az osztályból mindössze egy család vándorolt ki, Bálint Mihály pszichoanalitikusék Angliába.

1943-ban érettségiztem. A szüleim megpróbálták beíratni a Műszaki Egyetemre, hogy hűtőmérnök legyek, amihez csöppet sem fűlött a fogam. Ha akkoriban valami érdekelt, az az irodalom, a filozófia és a pszichoanalízis volt. Olvastam Bergsont, Freudot, Ferenczit, Huxley Szép új világ-át. Az egyik nagy hatású pedagógusom a franciata-nárnóm volt. Anyám 5. gimnazista koromban beíratott franciaórákra Kecskeméti Györgynéhez, Ágotához. Igazi értelmiségi családba jártam így hetente kétszer. Tanárnóm finom vonású, elegáns hölgy volt. A Sorbonne-on tanult, Heidelbergben Jasperst is hallgatott. Remek könyvtáruk volt. Férje neves újságíró volt a *Pester Lloyd* című, Budapesten megjelenő német nyelvű napilapnál. Az asszony felmenői közt híres rabbik voltak. Mindezt tőle tudtam, és közvetített valamit baloldali írókból álló baráti körükből is. Nemcsak franciául tanultam meg így, hanem bepillantást nyertem a francia irodalomba — Proustot, Voltaire-t, Rostand-t, Daudet-t olvastunk —, és egyik animátorom volt a magas irodalomhoz. Szerelmes is voltam belé meg a gyerekeibe, akik nálam fiatalabbak voltak, két lány és egy fiú. Egyik lánya ma a szociológia professzora a budapesti egyetemen.

Elkezdtem antikváriumokba járni és kerestem a pszichoanalitikus könyveket. (Akkor már a jobboldali politika következtében nem adtak ki ilyesmit, kivéve az 1943-ban Debrecenben megjelent Freud *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung zur Psychoanalyse* magyar kiadását és Hermann Imre könyvét, az *Ember ősi ösztöneit*.) Így került a kezembe a „Katasztrófák a nemi működés fejlődésében” monográfia (*Versuch einer Genitaltheorie*) Ferenczitől és más, Freud-művek. Egy barátom asztalán az „Álomfejtésre” találtam, beleolvastam, de nem olvastam el. Ma is őrzöm ezeknek a könyveknek egy részét, meg Bergson *'Le rire'*-jét, magyarul.

A műszaki egyetemre a zsidótörvények miatt — akkor már majdnem numerus nullus volt — nem sikerült bejutnom, így szüleim akaratának engedelmeskedve műszerésztanuló lettem egy magán mechanikai műhelyben. Ezt utáltam, ügyetlen is vol-

tam, meg kedvem sem volt esztergálni, forgácsolni. De a szüleimtől gyermeki módon függtem — későn érő gyerek voltam —, úgyhogy teljesítettem a kívánságaikat, amíg be nem hívtak munkaszolgálatra 1944 júniusában. Közben jártam zsúrokra, azt hiszem, nem igazán vettem tudomást a körülöttem zajló eseményekről, a légitámadásokról.

Az 1944. március 19-i német megszállás azonban megdöbbenett. Azon a vasárnap délelőttön színházban voltam egy barátnőmmel, és amikor kijöttünk, láttuk, mennyire megváltozott a város képe. Akkor elkezdődött a rémület, a pánik. Az egyik barátom apját elvitte a Gestapo, a zsidóknak csillagos házba kellett költözniük. Mi is beköltöztünk Ernő nagybátyám csillagosnak kijelölt házába, sokszoros társbérletbe, ott-hagytuk a budai lakásunkat...

Az embernek különböző pályáútjai lehetnek, amelyeket nem csinál, nem valósít meg, nem vállal. Így sok ok miatt nem lettem mérnök, nem lettem műszerész. De nemcsak erről van szó. Volt egy iskolatársam, akivel együtt jártunk például korcsolyázni, azt szintén behívták munkaszolgálatra, és valahol Baja környékén a szerelvényét legépfegyverezték az amerikai repülők, ő is meghalt. Egy másik körből való jó barátom lekerült Borba, a rézbányákba, élve maradt, az elmúlt években egyetemi tanár lett. Az osztálytársaim jelentős része különböző módokon halt meg, haláltáborokban, Vietnámban mint francia legionárius; volt, aki csendőrgyerek volt, és ő maga is valami ilyesmi lett, őt aztán kivégezték a háború után, mint háborús bűnöst. Egy csomó ember kikerült Amerikába, Dél-Amerikába, Franciaországba, volt, aki itt maradt.

Én szerencsésém megúsztam a munkaszolgálatot. Szolnokon dolgoztam, a pályaúdváron, síneket krampácsoltam, cipeltem, vasutat építettem. Időnként amerikai repülők gépfegyvereztek bennünket, de nem lett semmi bajom. Valójában akkor sem fogtam fel a dolog reális veszélyeit, bár lehet, hogy ez védekezés volt csupán.

Aztán szeptember elején az én mindenható apám kinyújtotta értem a kezét. Valakit, aki kapcsolatban állt a németekkel, lepénzeltek, és az egy szép napon megjelent értem kocsival. Akkortól kezdve mint a német építőszolgálat embere oda voltam vezényelve az apámék üzemébe, ott éltem, nem hordtam csillagot. Szüleimmal együtt csillagos házban laktam. Október 15., a Horthy-fegyverszüneti proklamáció, a Szálasi-hatalomátvétel után megjelent nálunk a már árjásított cégünk egy embere, és elvitt a lakására, ott bújtatott. Apám, anyám maradt a csillagos házban, apámat aztán onnan elhurcolták Németországba, ott halt meg. Egy volt fogolytársa később elmondta, hogy éhen halt, mert többek között az ennivalóját dohánnyra cserélte. Azt is mondták, hogy előzőleg nem volt hajlandó elfogadni a segítséget és megszökni a téglagyárból, ahol fogva tartották őket. Nem tudom, miért nem hagyta magát kimenteni, nem valószínű, hogy azt gondolta volna, hogy vállalnia kell azt a sorsot. Talán nem akarta veszélyeztetni a segítőit. A felszabadulás előtt halt meg, ötvennégy éves korában. Sokáig nem akartam elhinni a halálhírét, nehezen tudtam elfogadni, hogy nincs többé. Engem később egy ideig a nagybátyám szeretője bújtatott egy szörmeagyárban, aztán viszontagságos úton a nagybátyámmal együtt szembementünk a fronttal, és 1944. december 6-án felszabadultunk a Dunántúlon, a front áthaladt a falun, ahol éjszakáztunk éppen.

Anyám a csillagos házban vészelté át a háborút, és ekkoriban manifesztálódott a betegsége. Eleinte klimaktériás panaszai voltak, aztán lassanként kibontakozott bipoláris cirkuláris betegsége. Ennek akkoriban nem volt gyógyszere, egy ideig analízisbe járt a stekeliánus Szinetár Ernőhöz, akinek az osztályán én később hosszú ideig dolgoztam.

Apám halálával, akit egyébként nagyon szerettem, felszabadultam egy hihetetlen családi nyomás alól, nem várták el többé tőlem, hogy mérnök legyek, ugyanakkor ott maradtam egy beteg anyával, aki nyomasztó volt számomra, meg Ernő nagybácsival, aki családfenntartóként apám helyére lépett. Anyám rövidesen torzsalkodni kezdett vele anyagi kérdéseken. Ez persze nem tartott nagyon sokáig, mert Ernő hamarosan külföldre távozott. Szóval elég bonyolult helyzet alakult ki körülöttem, de szabadságom is volt benne.

A háború befejezése után, '45 tavaszán azonnal beiratkoztam az orvosi egyetemre, annak reményében, hogy pszichoanalitikus leszek. Azt mondják, annak, aki analízisbe járt, meg kell tudnia válaszolni, miért akart pszichoanalízissel foglalkozni. Én a mai napig nem tudom pontosan. Már 1943-ban pszichoanalitikus akartam lenni: a pszichoanalitikusság számomra valami bölcsék köve vagy tündérország volt, valami nem reális foglalkozás, hivatás az imaginárius világban. De a pszichoanalízis Magyarországon ebben az időben különben is a levegőben volt.

A PSZICHOANALÍZIS MAGYARORSZÁGON A KEZDETEKTŐL 1956-IG

A magyarországi pszichoanalízis története szorosan összefonódik az ország huszadik századi viszontagságos történetével. Az Osztrák-Magyar Monarchia eleven szellemi légkörében Budapesten igen hamar, 1913-ban megalakult Freud egyik első tanítványa és barátja, Ferenczi Sándor (1873—1933) vezetésével a Magyar Pszichoanalitikai Egyesület, amely az 1948-as kommunista hatalomátvételig működött is. Ferenczi körül jelentős pszichoanalitikusok csoportosultak: Radó Sándor, Hollós István, Lévy Lajos, és itt tanult pszichanalízist Melanie Klein is. Az egyesület tagjai közt nemcsak orvosok voltak: munkájában részt vett például Ignóty is, a *Nyugat* című irodalmi folyóirat főszerkesztője. 1925-ben például ő fordította le és adta ki a *Nyugat*-ban Freud önéletrajzát. A pszichoanalízis eszméje áthatotta, megtermékenyítette a magyar irodalom, a kulturális élet sok személyiségének (Karinthy Frigyes, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Füst Milán, József Attila) műveit.

1918-ban, az első világháború elvesztése után Magyarországon rövid időre polgári demokrata, majd kommunista kormány jutott hatalomra, melynek működését a haladó, baloldali, jelentős részben zsidó származású értelmiség is támogatta. Így a Tanácsköztársaság kormánya 1919-ben Ferenczi Sándort kinevezte a pszichoanalízis egyetemi tanárának a budapesti egyetemre. A forradalmi kormány bukása után megtorlás következett, a Tanácsköztársaságban részt vállaló értelmiségiek egy része emigrációba kényszerült. Ekkor hagyta el az országot Franz Alexander, később a chicagói pszichoanalitikus intézet létrehozója és Radó Sándor, a New York-i pszichoanalitikus intézet alapítója.

A Budapesten maradt jelentős pszichoanalitikusok — osztálytársam papája, Bálint Mihály és felesége, Alice, Róheim Géza, Hermann Imre, Hollós István — Ferenczi körül új pszichoanalitikus gondolkozású iskolát, irányzatot kezdtek el kialakítani: az anya-gyerek kapcsolatra helyezték a hangsúlyt, és megjelent a primer szeretet és a megkapaszkodási ösztön koncepciója. Ferenczi trauma-felfogása, a *Nyelvzavar a felnőttek és a gyermek között* (Sprachverwirrung zwischen den Erwachsenen und dem Kind) gondolatai, a kölcsönös analízis tanulságai halálával a magyar pszichoanalitikusoknál is süllyesztőbe kerültek, hogy csak Bálint Mihály támassa fel őket 1950-ben Angliában.

Az első nagy emigrációs hullámot hamarosan követte a második: a harmincas években, a fasizálódás veszélyének növekedésével ismét sok magyar analitikus hagyta el az országot, köztük Bálint Mihály és Alice, Bak Róbert, Róheim Géza, Gyömrői Edit és mások.

A zsidók 1944-es deportálásának ismét csak sokan estek áldozatul (8 tag, 3 kandidátus), a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület azonban, ha nagy veszteségekkel is, de túlélte a második világháborút.

Az 1945-öt követő három évben a demokratikus politikai rendszerben újra éledni kezdett s az elmeegészségügy közéletébe bekapcsolódott a hazai pszichoanalízis is. 1947 júniusában megrendezték Az elmebeteg-ügy jelen kérdései Magyarországon című egészségügyi ankétot, ahol előadást tartott Hermann Imre, Hollós István is. Terveztek, gondolkodtak a hazai pszichoanalízis jelenéről, jövőjéről. Szerették volna a pszichoanalitikus ismereteket szélesebb körben elterjeszteni és a pszichoanalitikus elméletet alkalmazni az elmeegészségügyben, a mentálhigiénia területén. Hollós István 1947-ben javasolta, hogy a Népjóléti Minisztérium alakítson Országos Lélekegészségügyi Tanácsot. Hozzon létre egy „ötvenéves oly intézményt, amely lelkibetegek pszichoterápiájára szolgál, a családapótlás intenzív bekapcsolására alkalmas. Ugyanez az intézmény végezze orvosoknak, ápolóknak, védőnőknek a lelki kezelésben, gondozásban való elméleti és gyakorlati kiképzését”. Hermann akkor angol-szász példa alapján ajánlotta a csoport-pszichoterápiát is. Mindebből semmi sem lett.

1948-ban Magyarországon a sztálinista Szovjetunió által támogatott és irányított kommunista párt került hatalomra. A sztálini totalitarizmus ellenőrzése alá vonta az egész társadalmat, behatolt az emberek legintimebb magánszférájába is, s nem tűrte meg az individuum önálló létezésének, öntörvényű működésének semmilyen jelzését, megnyilvánulását. Kollektivista ideológiájának egyeduralkodó alá hajtotta, uniformizálta a kultúra egészét, a munkásosztály uralmát hirdette meg a polgárság felett, és negligálta, elítélte a polgári értékeket. A vulgármarxizmus az anyagi felemelkedésből — ami a szocialista országokban, mint közismert, nem valósult meg — automatikusan következőnek tekintette a lelki egészséget, és nem foglalkozott vele. A pszichoanalízist a lélekkel és a társadalommal foglalkozó más diszciplínákkal együtt mint burzsoá áltudományt, az imperializmus kiszolgálóját, ideológiájának szálláscsinálóját számították a szellemi életből.

A Pszichoanalitikai Egyesületet mindmáig homályos körülmények között feloszlatták vagy feloszlásra kényszerítették. Egyesek tudni vélik, hogy a pszichoanalitikusokat szakmájuk megtagadására és hűségnyilatkozatra kényszerítették, s hogy többen a

sztálinizmus bevett gyakorlata szerint feljelentgették egymást, megbízható adataink erre azonban nincsenek. A több emigrációs hullámot és a háborút túlélte pszichoanalitikusok egy része emigrált, aki pedig itthon maradt, nem folytathatta analitikus tevékenységét, belső emigrációba kényszerült, fel kellett adnia pszichoanalitikus identitását.

A marxizmusnak el nem kötelezett értelmiség helyzetét és hangulatát jól jellemzik az Amerikába emigrált magyar polgári író, Márai Sándor sorai 1948-ból: „Ez volt az idő, amikor megértettem, hogy el kell mennem az országból — nemcsak azért kell elmenni, mert nem engednek szabadon írni, hanem elsősorban és még sokkal inkább azért, mert nem engednek szabadon hallgatni. Ha egy író ebben a rendszerben nem tagad meg mindent, amibe született, amiben nevelkedett, amiben hitt: az osztályát, a műveltségét, a polgári és humanista szellemet, a társadalmi fejlődés demokratikus változatát: ha nem tagadja meg mindezt, néha élőhalottat, néha — mint az orosz írókból, akik megtagadták az engedelmességet — fizikai halottat csinálnak belőle. Az erőszakos rendszerek térfogatában a 'szellemi munkásnak' — az írónak, a tudósnek, a művésznek — különös szerepet osztanak ki. Minden ilyen rendszer krónikájában elkövetkezik a pillanat, amikor a 'szellemi munkás' jelenléte pusztán tényével igazolást ad a rendszernek. Hasztalan áll félre, hiába hallgat, nem segít az sem, ha mindenki tudja róla... , hogy lélekben elutasítja az erőszakos társadalmi kísérletet: jelenlétének ténye igazolja az erőszakot. Ez a pillanat, amikor nem elég hallgatni, hanem minden következménnyel — nemcsak szavakkal, hanem cselekedettel — ki kell mondani a félreérthetetlen 'nem'-et. Ez a pillanat, amikor el kell hagyni a fertőzött területet.” (Föld, föld! ... Emlékezések: Akadémia Kiadó, Helikon Kiadó, Budapest, 1991.)

AZ ÖTVENES ÉVEK: AZ EGYETEM, PÁLYAKEZDÉS

Az egyetemet tehát '45 tavaszán Budapesten kezdtem meg. Jó élmény, szabad egyetem volt: a kötelező tárgyakon kívül az ember azt vett föl, amit akart. Az egyetem még komoly anyagi nehézségekkel küzdött, de azért zajlott benne az élet. Olyan embereket is hallgattam, mint Szentgyörgyi Albert, Beznák Aladár, Hermann Imre és Gartner Pál. Hermann nem volt nagy hatású előadó, szemben a stekeliánus Gartnerrel, aki sok hallgatót vonzott erotikus történeteivel, teátrális stílusával.

A '46-os, akkor még valóban szabad választások körül viharos események zajlottak, egészen a verekedésig az egyetemen. A barátommal együtt beléptünk a Polgári Radikális Pártba, ami egy demokratikus, liberális szellemiségű, kis létszámú értelmiségi csoportosulás volt. Másik három barátom, akikkel a gimnáziumban mindvégig barátkoztam, kommunista párttag lett, s ez aztán eltávolított tőlük, vége lett a barátságunknak.

Az egyetemen keményen kellett dolgoznom. Az első évben az alaptárgyakból, kémiaiából, fizikából majdnem meghúztak, végül is azonban átmentem. Általános orvosi diplomát szereztem, a pszichiátriára később szakosodtam. Ernő nagybátyám helyesen és okosan azt mondta, hogy itt kommunizmus lesz, az embernek csak két ruhája lehet a szekrényben, és minden mást elvesznek tőle. Jóstehetségnek bizonyult, de ez sovány vigasz volt számára ahhoz képest, hogy '49-ben államosították a családi üzemet. Ő még előtte levonta a tanulságot, és emigrált. Én nem követtem a példáját, pedig hívott magával. Nem éreztem, hogy el kéne mennem innen: személy szerint elég

jól éltem, a nagybátyám, amikor elment, hagyott nekem pénzt. Arról se tudtam, mi történik a Szovjetunióban. Gimnazista koromban voltam iskolai látogatással egy antibolsevista kiállításon; láttam, amikor a Szovjetunió a Ribbentrop-Molotov-paktum után visszaadta az 1849-ben a cári Oroszország által zsákmányolt magyar zászlókat, és láttam ekkor a Szovjetunió magát dicsőítő kiállítását is Budapesten. Mégis, az orvosi pálya akkor már azt jelentette számomra, hogy az ember mint orvos mindig fenn tud maradni. A túlélést jelentette. Nem tudom megmagyarázni, hogy az állandó veszélyeztetettségtudat, a szüntelen túlélésre készülődés ellenére miért nem próbáltam meg emigrálni. 1961-ben kész orvos, kész pszichiáter voltam, lehetőségem nyílt részt venni Bécsben egy pszichoterápiás kongresszuson, és azontúl elég sokat utaztam. Többször elmehettem volna, '56-ban is, ahogy nagyon sokan: nem mentem el. Én akkor azzal indokoltam magamnak, hogy a beteg anyám miatt maradok, aki '65-ben halt meg. Ez részben talán igaz is volt, de hát annyian mentek el, szülőket, gyerekeket hátrahagyva. Nyitott kérdés marad, akár az, hogy az apám miért nem menekült el a deportálásból, és miért cserélte cigarettára a kenyeret, ami élettelen cselekedet. Talán a vállalkozókedvem hiányzott, a kockázatvállalás, erre azonban megfelel egy kecskés magyar vicc csattanója: nem az a kalandor, aki elmegy, hanem aki ittmarad.

A túlélési stratégia részeként 1950-ben, mielőtt megkaptam volna a diplomámat, magyarosítottam a nevem Hidas Györgyre, hogy a diplomába már ez kerüljön bele (1943-ban, amikor a családom kikeresztelkedett, az érettségi bizonyítványomba már mint római katolikust jegyezték be). Az életem fő zenei motívuma mindvégig az 1933-as, *Az Est* című újság Hitler-fotójától kezdve, hogy jaj a zsidóknak, edzenem kell magamat, mert meg fognak kínozni. S valóban, gyerekkorom egy szakaszában edzettem magam, hogy a kínokat jól kibírjam. Arra állt rá az életem, hogy túl kell élni, ki kell bírni, előbb Hitlert, aztán a kommunistákat, s hogyan lehet mindehhez adaptálódni úgy, hogy némi kreativitás is megmaradjon. Túlélési célból a fasizmus idején a zsidóságomat kellett lepleznem, a bolsevizmus idején „kapitalista” családi múltamat. A kommunista párt sugallta a társadalomnak a zsidó identitás tagadását. Ezzel kapcsolatban a holocaustot is elbagatellizálták. Egyébként is jellemző, hogy 1945 után nem dolgoztuk fel részességünket az ország prefasiszta és náci múltjában, amit az NSZK-ban Mitscherlich a pszichoanalízis oldaláról segített feldolgozni, az „Unfähigkeit zu trauern” könyvével. Ugyanígy 1989, a rendszerváltás óta sem történik meg, hogy a társadalom részességét a kommunista uralomban átdolgozzuk. Amikor 1990-ben a Ferenczi Sándor Egyesület a „Pszichoanalízis és a társadalom” konferenciát megrendezte Budapesten, éppen ez az átdolgozási igény motivált minket.

Mire 1950-ben elvégeztem az egyetemet, a pszichoanalízis már nem létezett Magyarországon. 1948-ban megszűnt a magyar pszichoanalitikus egyesület. Először a János Kórház belgyógyászati osztályára kerültem, hogy legyen némi belgyógyászati tapasztalatom. Onnan 1951-ben átkerültem anyám volt kezelőorvosa, Szinetár Ernő mentálhigiénés osztályára. Szinetár szívvel-lélekkel kommunista volt, hű a sztálinista rezsimhez, mint utóbb kiderült, az ÁVH-nak is dolgozott. Ennek ellenére vagy éppen ezért a legkülönbözőbb peremre szorult, kiszolgáltatott embereket gyűjtötte maga köré: egy volt Horthy-repülőbiztosító, az üdvhadsereg egy volt tisztjét, engem, a gyárosivadékot. A terápiás gyakorlatban a szovjet pszichiátria módszereit alkalmazta: elsősorban a tartós altatást. Nagyon agresszív ember volt, boldog-boldogtalant elektro-

sokkolt. Krónikusan mérgezte az embereket különböző bróm-szevenál keverékkel, akik regrediáltak ezek hatására. Pszichoterápiás kezelés nemigen volt akkor.

Ezek a Rákosi-rezsim sötét évei voltak, az elnyomás, a koncepciók perek, a terror ideje. Szinetár égisze alatt ez a hely 1956 után mégis gyűjtőhelye lett a pszichoterápiában tevékeny embereknek. Például ott dolgozott Buda Béla (aki nem lett pszichoanalitikus, Günther Ammon berlini dinamikus pszichiáter köréhez tartozott, 1969-től publikációival sokat tett Magyarországon a pszichoanalízis újra elfogadtatásáért), Süle Ferenc, aki ma a magyarországi jungi csoportosulás egyik vezető embere és több más mai magyar pszichoanalitikus is. Valódi szellemi műhely alakult ki ott. Szinetár a pszichoanalízis barátjának tartotta magát, bár mint stekeliánus analitikus eléggé megvetette a klasszikus pszichoanalízist, valójában azonban eltűrte és támogatta, hogy kialakuljon körülötte egy ilyen műhely. Az együttműködés 1974 januárjáig töretlen is volt, akkor azonban kihagytuk a Pszichoterápiás hétvég című rendezvénysorozatunk szervezéséből, amin megsértődött, és szakításra került sor közte és a mellette dolgozók között. Ez azonban egy későbbi történet, egyelőre az ötvenes évek végén járunk.

Az 1956-os forradalom után, tanulva a Rákosi-rendszer bukásából, a kádári konszolidáció lazított az élet minden szféráját átható kontrollon, bár továbbra is állandóan akadályozta, korlátozta a társadalmi önszerveződéseket, a gondolkodás pluralizmusát. Így lassan és óvatosan, az állami kultúrpolitika hármas kategóriarendszerétől sem nem tiltva, sem nem támogatva, csak megtűrve kezdtek újjászerveződni a pszichológiával, pszichoterápiával foglalkozó szakemberek és szervezetek, amelyeket 1948 után mind megszüntettek. Újra analizálni, képezni kezdtek a „legendás” kor még élő pszichoanalitikusai, kisebb körök szerveződtek egy-egy személyiség, így Hermann Imre és a Bálint Mihály-tanítvány Liebermann Lucy körül.

Én 1957-ben elmentem analízisbe Hajdu Lillyhez. Három évig jártam hozzá, heti három alkalommal. Hajdu Lilly 1957-ig az Országos Ideg- és Elmegyógyintézetnek (Lipótmező) volt az igazgatója, itt dolgozott a '20-as évek közepéig Hollós István pszichoanalitikus, a Búcsúm a sárga háztól írója. Hajdu Lilly meggyőződéses kommunista párttag lehetett (sok zsidó számára a kommunista ideológia jelentette a faji megkülönböztetés ellenszerét), ezért is juthatott ilyen magas pozícióba. Fekete ruhás, beteges, megviselt arcú, idősödő, vékony, keserű asszonynak láttam, a képe ma is ott függ a munkaszobám falán. Emlékeztetett a nagyanyámra, hosszú, fekete szoknyát hordott, akárcsak ő. Mindig úgy éreztem, hogy fölém magasodik: magasabb is volt nálam, de amikor mögöttem ült, akkor is úgy éreztem. Igazi nagyasszony volt, tehát tekintélyes nő. Az analízisem tragikus módon félbeszakadt: Hajdu Lilly öngyilkos lett. Szörnyű élet volt mögötte: a férje, Gimes Miklós is analitikusnak készült, mint munkaszolgálatos halt meg. A fia, az ifjú Gimes Miklós újságíró, Nagy Imre miniszterelnök munkatársa, az '56-os forradalom mártírja lett: Kádár János '58-ban kivégeztette. Hajdu Lillynek kommunistaként szörnyű csapást jelenthetett, hogy 1948-ban a hivatásáról, az analitikus praxisáról kellett lemondani, majd 1956 után a fiától fosztotta meg a párt. Amikor jární kezdtem hozzá, már nem volt a „Lipót” igazgatója, a fia politikai pere miatt nyugdíjazták. Többszörös csalódás és bukás után tért hát vissza az analitikus praxishoz, amit 1948-at követően még egy évig titokban folytatott. Analízisemben több dolgot nem sikerült átdolgoznunk: nem tudtam igazán meggyá-

szolni, feldolgozni apám halálát és a túlélők büntudatát. Visszatekintve azt gondolom, Hajdu Lillynek magának is lehetett ilyen problémája. De ezekkel a problémakörökkel akkor még Magyarországon különben sem foglalkoztak, amint a holocaust traumáival sem, ennek feldolgozása, szakirodalma az utóbbi években indult csak meg nálunk.

Hajdu Lilly öngyilkosságát úgy tudtam meg, hogy a következő analitikus óra időpontjában elmentem hozzá, csöngettem, és nem nyitottak ajtót. Aztán megtudtam, hogy gyógyszereket vett be, kórházba, lélegeztető gépre került, majd meghalt. Nem értesített, nem búcsúzott el, „faképnél hagyott”. Nagyon haragudtam rá, nem mentem el a temetésére sem. Kétségbeesésemben elrohantam Hermann Imréhez, és kértem, vegyen analízisbe, de nem volt azonnal ideje. Ő ajánlotta Rajka Tibort: nála folytattam, pontosan kezdtem újra és fejeztem be aztán az analízist.

Hajdu Lilly volt az, aki biztatott, hogy foglalkozzam csoport-pszichoterápiával. A kezembe adott egy amerikai csoportterápiás könyvet (Powdermaker könyvét), és én 1959-ben, analízisünk második, harmadik évében Magyarországon elsőként elkezdtem csoportos pszichoterápiát végezni, előbb neurotikusokkal, később egészséges szakemberekkel. Az egész magyarországi csoport-pszichoterápiás mozgalomnak egyik kezdeményezője és szervezője lettem.

A HATVANAS, HETVENES ÉVEK: A PSZICHOTERÁPIÁS, PSZICHOANALITIKUS ÉLET ÚJJÁÉLEDÉSE

Az idősebb pszichoanalitikus generáció 1965-ben nyitotta meg zárt körű, korábban titokban tartott összejeveit a fiatalabb nemzedék előtt. Rajka Tibor ekkor vitt el engem Hermann Imre pszichoanalitikus szemináriumába. Ezt havonta egyszer, vasárnap kora délután tartotta. Freud-munkákat referáltunk és beszélünk meg. Részt vettek a szemináriumon az idősebb generációk tagjai, mint Hermann Alice, Rotter Lilly, Pfeiffer Margit és az én generációm, a későbbi Study Group öt tagja. Ez időben már felmerült, hogy az újra működő, de legálisan nem szervezett magyar pszichoanalitikusokat szervezetbe kellene tömöríteni, s a létrehozott legális egyesületet újra be kellene kapcsolni a nemzetközi vérkeringésbe. Elsősorban Rajka Tibor ápolta ezt a gondolatot, ő volt az, aki mindig kész és hajlandó volt lépéseket tenni ebben az irányban, s aki igazán nyitott volt mindenféle kezdeményezésre. Linczényi Adorjánal együtt próbálta kijárni az engedélyt a magyar pszichoanalitikus egyesület megalakítására, de mindig azzal utasították el, hogy létezik a Magyar Ideg- és Elmeorvosok Társasága, annak keretében működjenek a pszichoanalitikusok. 1969-ben létre is jött e szervezeten belül egy pszichoterápiás munkacsoport néhány pszichoanalitikus részvételével. De az önálló egyesület tervét Rajka mindvégig nem vetette el, lépéseket tett, beadványokat írt: mindig úgy vélte, hogy minden reális utat és eszközt meg kell ragadni az egyesület létrehozására.

A magyar pszichoanalitikusok először 1969-ben, a 80 éves Hermann Imre tiszteletére rendezett tudományos ülésen léptek nyilvánosság elé. Rajka Tibor ennek szervezésében is jelentős részt vállalt. A meghívott előadók között volt Londonból Bálint Mihály — aki betegsége miatt már nem tudott eljönni —, New Yorkból Bak Róbert, valamint a Hermann Imre körül a hatvanas években, az illegalitásban felnőtt néhány fiatalabb pszichoanalitikus. Hermann Imre, a pszichoanalízis egyik tudós úttö-

rője Freuddal szemben önálló gondolkodónak tartotta magát, nem ismerte el például a halálösztön fogalmát, a megkapaszkodás ösztönéből vezette le az agressziót. „Ellenzékisége” mellett azonban merev, konzervatív, tekintélyelvű ember volt. A kör zártan, enklávészerűen szerveződött, patriarkális, paternalisztikus szerkezeti vonásokkal. Ferenczi szemléleti és technikai újításai, amelyek jelentős avantgárd törekvések voltak, s amelyek közül nem egy a maga idején botránykőnek számított például Freud szemében, Ferenczi halála után alig található meg a magyar pszichoanalízisben. A harmincas évek fasizálódása idején ugyanis a magyar analitikusok, akiket amúgy is sok represszió sújtott egyrészt zsidó származásuk miatt, másrészt azért, mert a pszichoanalízis maga is kevésbé elfogadott diszciplína volt, igyekeztek legalább a szakmán belül nem összeütközni a hivatalos irányzatokkal. Hermann Imre hatása mellett ez is hozzájárult, hogy a magyar pszichoanalízis mindmáig megőrizte konzervatív vonásait is.

A magyar pszichoanalitikus csoportnak éppen a nemzetközi vérkeringésből való kizártsága miatt zárványjellege volt. Őrizte a harmincas évek szokásait, és magában hordta a Ferenczit „Nyelvezavar ...” cikke, a terápiás kísérletei miatt eltaszító Freud okozta trauma és Freud iránti lojalitás konfliktusát. Ennek egyik megnyilvánulása volt például a mai napig is megőrzött kontroll-analízis magyar módja: a kandidátus első pszichoanalitikus esetét személyes analitikusához viszi, analitikus helyzetben, fekvve beszél róla annak, aki őt és tudattalan rezdüléseit a legjobban ismeri. A harmincas évek e kérdésről folytatott nemzetközi tudományos vitái után is megőriztük a kontroll-analízis e módját, mint első és nem kötelező alternatívát. Így küldött engem Rajka második szupervízióba Hermann Imréhez, hogy felzárkózzunk az aktuálisan érvényes nemzetközi standardhoz.

Már 1968-ban megindultak a tárgyalások a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társasággal az integrálódásról. Azoknak a pszichoanalitikusoknak, akik a régi egyesület tagjai voltak, módjukban állt kérni a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaságtól, hogy közvetlen tagjai lehessenek. Rajka Tibor az elsők között kérte felvételét, mert úgy gondolta, így tudja leginkább egyengetni a következő generációk útját, s a legjobban szolgálni a legalitás-kontinuitás ügyét nemzetközi szinten, meg saját identitásának folyamatosságát helyreállítandó. Székács (Schönberger) István például nem volt hajlandó kérni közvetlen tagságát, hiába próbáltak a tanítványai nyomást gyakorolni rá. Rajka 1968 tavaszán Hermann Imrével elment Svájcba, Brunnenba egy közép-európai pszichoanalitikus találkozóra, melyen én is részt vettem — itt feleségem, két gyermekem anyja is velem volt —, és tárgyaltak a nemzetközi egyesület vezetőivel. Az IPA elnöke és főtitkára azt az álláspontot képviselte, hogy a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület 1948-ban, tehát húsz éve megszűnt, újraalakulásához végig kell járunk a felvétel minden stációját. Úgy tervezték, idejönnek külföldről és ellenőrzik, vizsgálják a magyar analitikusok felkészültségét, tudását. Ez Hermann Imrét nagyon sértette, elvégre a magyar pszichoanalitikusok egy része, köztük ő maga is a pszichoanalízis úttörője volt. A további tárgyalásokon nem is vett részt. Amikor 1971 után kapcsolataink a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társasággal sűrűsödni kezdtek, Rajka, bár nem kezdeményezett, támogatott engem a szervezésben, s maga is részt vett egyes megbeszéléseken.

KAPCSOLATAIM AZ IPA-VAL

A Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesülettel először 1965-ben kerültem kapcsolatba: Hermann Imre ajánlásával jelentkeztem az amsterdami kongresszusra, ahova aztán meg is hívtak. Akkor egy nagyon nehezen átjárható vasfüggöny mögött éltünk, amely teljesen csak 1989-ben szűnt meg.

Emlékszem, első jelentkező levelemre Elisabeth Zetzel a következő kérdéssel válaszolt: mi köze van az analitikus világhoz? Ez a világ és ezzel együtt a „világ” nyílt meg számomra. Barátságos, vendégszerető kollégák fogadtak, valahányszor egy pszichoanalitikus kongresszuson, konferencián részt vettem. Megismertem a pszichoanalitikus világ számos egyéniségét, vendég lehettem többek között Serge Leboviciéknál Párizsban, a Sandler házaspárnál és John Klaubernél Londonban, Harald Leopold-Löwenthalnál Bécsben. Ők ketten, Klauber és Leopold-Löwenthal voltak a fő mozgatói a magyar Study Group létrehozásának. De Harald számít igazán a Study Group keresztapjának. Mai napig barátok is vagyunk, és a Ferenczi-Freud alapítvány közös ügyünk. Igazi öröm volt mindhármunk számára, amikor 1975-ben Londonban aláírhattuk a gentlemen's agreementet a Study Groupról az IPA vezetőivel. Az IPA és nemzeti analitikus egyesületek által támogatott utazásaim során egyfelől az analitikus tudomány aktuális helyzetét ismerhettem meg, másfelől egyfajta diplomáciai munkát végezhettem a magyarországi pszichoanalízis érdekében. Könyveket, folyóiratokat kaptunk, magyar analitikusok vehettek részt konferenciákon. Természetesen 1971 után sokan jöttek Magyarországra az IPA-tól, hogy megismerjenek bennünket, és elő is adjanak.

1974-ben lehetővé vált Pál János és Alexander Mitscherlich segítségével, hogy az én analitikus generációm tagjai egy-egy hónapot tölthessenek a frankfurti S. Freud Intézetben. Ez a látogatás igen sokat jelentett számomra is, nyitottságuk a szociálpszichológia, a csoport-pszichoterápia, a Bálint-csoportok irányába stimulálólág hatott. Részt vehettem kutatási és képzési szemináriumokon, megismerhettem a fókálterápiára vonatkozó koncepciójukat. Mindez hasznosítható volt itthoni munkámban.

A pszichoanalitikai világgal való kapcsolatom egy másik ága fejlődött, amikor Triesztben, a Pszichoanalízis és kultúra konferencián megismerkedhettem Edith Kurzweillel, a Rutgers egyetem professzorával, a Partisan Review szerkesztőjével. Felvetette egy amerikai-magyar pszichoanalitikus találkozó tervét, és neki is látott megszervezésének. Ez 1988 őszén megvalósult New Yorkban, a New School for Social Researchben, ahol 1926/27-ben Ferenczi Sándor tanított pszichoanalízist. A szimpózium jól sikerült, heten vettünk részt rajta Magyarországról. Az USA-ból a Kernberg házaspár, Roy Schafer, Helene Myers és Cooper adott elő. Mi képet tudtunk adni a magyarországi pszichoanalízisről. Még Bostonba és Stockbridge-be is ellátogattunk. Jó barátokra találtam mindkét városban. Ezt az USA-utazást még két másik követte, 1991-ben és 1992-ben, amikor a magyar pszichoanalízis történetéről és Ferenczi Sándor parapszichológiai és szubjektivitással kapcsolatos felfogásáról adtam elő.

Amerikai barátaink ellátogatnak Budapestre és előadnak a Ferenczi Egyesületben.

Úgy érzem, hogy az az ifjúkori vágyam, hogy pszichoanalitikus legyek, és ezzel megnyíljon számomra egy külön világ, sok vonatkozásban megvalósult. Megnyílt a tu-

dattalan világába vezető út a magam számára, és segíthetek másoknak is ennek megismerésében, valamint tagjává válhattam egy nemzetközi szellemi közösségnek, amelyik egészen nehéz politikai és gazdasági körülmények közt szakmai és baráti segítséget nyújtott, hogy integrálódhassunk ebbe a közösségbe.

De térjünk vissza ennek a folyamatnak az elejére. 1971 után Magyarországra jöttek a nemzetközi egyesület képviselői, vizsgáztattak minket, az én generációmát, s ezzel tulajdonképpen megtörtént a szupervízió. Végül 1975-ben a londoni pszichoanalitikus kongresszuson a Nemzetközi Pszichoanalitikus Társaság elismerte Magyarországon működő Study Groupját, amely az undergroundban felnőtt nemzedék analitikusaiból állt (Nemes Livia, Hidas György, Linczeyi Adorján, Paneth Gábor, Vikár György). Ennek keretében mi öten elfogadtuk, hogy ellenőrzi a munkánkat. Az IPA 1983-tól Ideiglenes Pszichoanalitikus Társaságnak ismerte el a munkacsoportot. A társaság az 1989-es IPA-kongresszus óta a nemzetközi szervezet teljes jogú tagja, és az 1989-es magyarországi rendszerváltásnak köszönhetően ma már legális egyesületként működik.

1969-től létrejött a Magyar Ideg- és Elmeorvosok Társasága keretében egy pszichoterápiás munkacsoport néhány pszichoanalitikus részvételével, ott voltam közöttük én is, úgy gondoltam, hogy a pszichoanalízis feltámasztásához először a pszichoterápia egészének felélesztésére van szükség. Mi szerveztük meg 1974-től a pszichoterápiás hétvég tudományos rendezvénysorozatot, amely tizennégy éven át egyfelől a szakemberek egyfajta szocializálását, bizonyos pszichoterápiás módszerek megismerését tekintette feladatának, másfelől a pszichoterápiától elidegenített közvéleményt kívánta — a médiumok útján — hozzásegíteni egy szemléletváltáshoz. Erre a rendezvénysorozatra, amelynek egyik létrehozója és vezetője voltam, ma is büszke vagyok. A rendezvénynek akkor még volt bizonyos alternatív színezete, mint minden önszerveződésnek, de a pszichoanalízis szempontjából is eretneknek számított. Hermann Imre például, szemben Rajka Tiborral, aki támogatta a pszichoterápiás csoporttevékenységet, megtiltotta tanítványainak, hogy részt vegyenek rajta. A Pszichoterápiás hétvég rontotta meg végleg Szinetárral a kapcsolatunkat: mivel a rendezvény megszervezéséből kihagytuk, s nem őt, hanem az Ideg- és Elmeorvos Társaság elnökét kértük fel a fővédnöki szerepre, megsértődött. Engem visszaminősített osztályvezető főorvosból egyszerű főorvossá, de a többiek életét is megkeserítette. A korábban jó légkörű pszichoterápiás műhely felbomlott, a munkatársak valamennyien elmentek, én maradtam ott egyedül, mert szeretni kezdtem annak az osztálynak a felállítását, amelyben elképzeléseimet meg szerettem volna valósítani, s amelyet a mai napig vezetek.

Ez az osztály a Tündérhegyi pszichoterápiás osztály. A sors iróniája, hogy az akkori rendszer kultúráért felelős funkcionáriusának, Aczél Györgynek a segítségével szervezhettem meg az osztályt. Az épületet és a pénzt az átalakuláshoz az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet biztosította, amelynek egyik osztálya lettünk. Aczél Györgyhöz a Londonban élő magyar származású Ludowyk-Gyömrői Edit pszichoanalitikus segítségével jutottam el. Gyömrői sokáig persona non grata volt Magyarországon. A híres magyar költő, József Attila pszichoanalitikusa volt, de Aczél meghívta. Én kapcsolatban voltam Gyömrőivel, 1971-ben ismertem meg Bécsben, az analitikus kongresszuson. Ő természetesen támogatta a magyar pszichoanalitikusokat és

pszichoanalízist. Tagja volt a Liaison Comité-nak a Nemzetközi Egyesületben, azon dolgozott, hogy a magyarokat újra integrálják a nemzetközi pszichoanalitikus világba. Amikor megtudtam, hogy hazajön látogatóba, szerveztem számára — „természetesen” engedély nélkül — egy előadást. A meghirdetett nyilvános előadást a minisztérium leállította, áttették a Lipótra a főigazgató tanácstermébe, az általa meghívott közönség elé. Gyömrőinek mondtam, hogy mit csinált velem Szinetár, és kértem, hozzon össze Aczéllal. Aczélnek a pszichoanalízis valamennyire személyes ügye volt, anélkül, hogy valaha is nyíltan föllépett volna mellette, de ő hozta létre a Faludi utcai gyerekpszichológiai rendelőt, ahova György Júliát megtette igazgatónak. György Júlia Aczél fiatalkorában támogatta mint orvos, mint lélekgyógyász, és Aczél ezért élete végéig hálás maradt neki. György Júlia, aki maga nem volt analitikus, a gyermekrendelésre felvett pszichiátereknek és pszichológusoknak feltételül szabta, hogy vagy analitikusok legyenek, vagy járjanak analízisbe, elkötelezettek legyenek. Létrehozott egy nagyon jó pszichoterápiás, analitikus műhelyt, ahova Hermann Imrétől kezdve mindenki járt előadni, aki Magyarországon a pszichoanalízisben vagy annak határán tevékenykedett.

Akkor ilyen idők jártak, hogy mindent a funkcionáriusok közvetlen segítségével lehetett elintézni. 1976-tól tartott a lobbizásom 1979 őszéig. De ebben az időben már, ha lassan is, létre lehetett hozni egy kiváló intézményt, ahol kiváló emberek dolgoztak, kiváló státuszellátottságot lehetett kialakítani. Amikor az országos norma az volt, hogy száz kórházi betegre egy pszichológus juthatott, nálunk tizenegy pszichológus volt 81 ágyra.

A tündérhegyi épületben korábban elme-tüdőosztály működött, ami akkor megszűnt. A betegek kitelepítése után először az ambuláns pszichoterápiás kezelés indult be, közben restaurálták az épületet, ami nagyon lassú, elhúzódó folyamat volt, sok csalással az építőipari vállalat részéről. A bentlakó részleget csak '84 tavaszán nyitottuk meg. A szervezés a kiürítéssel együtt eltartott öt évig, aminek megvoltak az előnyei is, mert ezalatt ki lehetett építeni az ambuláns pszichoterápiás munkát, a stábot, fokozatosan szerezni lehetett állásokat, azokra embereket. Most tizenegy pszichológusi és nyolc orvosi állással rendelkezünk. Eredetileg a kórház 81 ágygal üzemelt, de erre nem volt szükség. Most az a jó, ha 40-50 bentlakó beteg van. Sikerült olyan szakembereket szerezni, akik pszichoterápiában, pszichoanalízisben érdekeltek, képzettek, és kialakítottunk egy olyan pszichoterápiás rezsímet, amely valamennyire terápiás közösség jelleggel működik, nagycsoporttal, kiscsoporttal, a páciensek többkevesebb önellátásával. Működik önkormányzat, amelyben a páciensek és a személyzet közösen vesz részt.

A lényeg az, hogy egy olyan korszakban, amikor nem nagyon voltak pszichoterápiás ambulanciák, létre lehetett hozni és hivatalossá lehetett tenni egy pszichoterápiás szakrendelést, bentlakó betegellátó osztály mellett. Saját magunk vettünk föl betegeket az egész ország területéről, még beutaló sem kellett, bárki jöhetett bárhonnán.

Az intézményben kialakult egy pszichoterápiás műhely, az emberek továbbképezték magukat, jórésztük megszerezték a pszichoterapeuta képesítést, az orvosok pszichiáter szakorvosok lettek, és kialakítottunk különböző képzéseket. Az Orvostovábbképző Egyetem megbízásából vállaltunk klinikus szakpszichológusi képzést, pszicho-

terapeuta képzést, némely szakemberünk az orvosi egyetem medikusait oktatja orvosi szociológiára. Részt veszünk a pszichoanalitikus-képzésben és a szociálmunkás-képzésben. Az én erényem az volt, hogy mindenkinek mindezt lehetővé tettem. Ha valaki azt mondta, hogy szociálterápiás műhelyt akar csinálni, megcsinálhatta. Ha ezt tanítani akarta, taníthatta. Ha valaki videózni akart, filmeket csinálni az osztályról, megtehetette. Jó lehetőségeket tudtam teremteni.

A beteglétszám az 1989-es politikai változás óta hihetetlen mértékben csökkent, aminek valószínűleg egyik oka, hogy az emberek félnek a növekvő munkanélküliség miatt, hogy a betegség stigmatizálja őket, elvesztik az állásukat. Ha most az osztályunknak csak abból kéne megélnie, hogy betegeket lát el, nem élne meg.

A szakemberállományunk is nagyon megváltozott. 1990 óta sok ember ment el minden rétegből, jó páran teljes idejű magánygyakorlatba, mások vállalatokhoz, például auditornak.

A magyar pszichoanalitikusok a mai napig nehéz körülmények között dolgoznak. Magyarországon csak az elmúlt két évben engedélyezik, hogy a nem nyugdíjas korú pszichoanalitikusok teljes munkaidejükben magánpraxist folytassanak. Korábban akár orvos, akár pszichológus volt az illető, állást is kellett vállalnia, állami vagy tanácsi munkahelyen. Ezért az analízist csak „second-job”-ként üztük. A pszichoanalitikus-képzés szinte harmadik munkaidőben, az esti órákban zajlott. Ráadásul Magyarországon, mint más Kelet-Európai országokban, egy fizetésből egy család, sőt egy ember sem tud megélni. A nők nagyobb része ezért teljes munkaidőben vállal állást, emellett látja el gyermekeit, háztartását. A „second-job” pszichoanalitikus tevékenység így igazi többletmegterhelést, egyfajta életforma kialakítását jelenti az analitikusok és analitikus tanulók számára egyaránt.

Pszichiáterként magánygyakorlatot folytattam már az '50-es évek végétől. Magyarországon volt az egyetlen a „szocialista” országok között, ahol ez lehetséges volt. Pszichoterápiás és csoport-pszichoterápiás tevékenységem fokozatosan átalakult pszichoanalitikus praxissá, ahogy képzettségem megszereztem és erre felhatalmazást kaptam. 1975 után az IPA elfogadta tanulmányi analízisként analíziseimet, és később szupervíziókat is végeztem. Pszichoanalitikus szemináriumokat pedig már több mint tíz éve vezetek. Mindig nagy kedvvel és érdeklődéssel tanítottam. 1991-ben lehetőségem nyílt, hogy a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem pszichológia fakultásán az eddigi pszichoterápia-elméleti előadások helyett, amelyeket én tartottam egy kollégámmal, most négy féléven át pszichoanalízis-elméletet oktathassak.

Magyarországon nincs jómódú, kulturált polgári réteg, amelynek ideje, pénze és igénye volna a lelke karbantartására, az értelmiség nagyobb része elszegényedőben van. A rendszerváltás után nyilvánvalóvá vált az a gazdasági csőd, amelyet az előző kormányzatnak kölcsönök felvételével sikerült elfednie és elodáznia. A lassan meginduló gazdasági szerkezetátalakítással együtt járó rohamos infláció, növekvő munkanélküliség, létbizonytalanság, a politikai élet zűrzavarai kiábrándulttá, apatikkussá teszik az embereket, s ez kihat a pszichoanalitikus szakmára is. A túlterhelt analitikusok között nincs eleven szellemi kapcsolat, meglévő szervezeteik nem minden szakmabeli számára tudnak elég vonzó programot, célt nyújtani, hogy belépjenek vagy megszerezzék a kívánt fokozatokat. A pszichoanalízis, miután kiharcolta jogát a léte-

zéshez és megszünt ügy-jellege lenni, mintha veszített volna presztízséből. Ehhez persze az a természetes folyamat is hozzájárult, hogy az elmúlt tíz évben különböző más pszichoterápiás szerveződések, majd az elmúlt két évben egyesületek is létrejöttek — behaviour terápia, pszichodráma, csoportanalízis, jungiánusok, adleriánusok stb. —, s köztük megoszlanak a pszichoterápiával foglalkozó szakemberek. Mégis: a pszichoanalitikusok ma elefántcsonttoronyban élő elitnek látszanak, amely avval foglalkozik, hogy saját magát képezze, pácienseket keressen, legyen megírható esetük, fokozatokat szerezhessenek. Sok energia megy el a szakma pusztá önfenntartására, nem marad idő a dolgok összefogására, a kitekintésre, a produktív és összehangolt munkára.

Pedig Magyarországon a társadalmi beilleszkedési zavarok (neurózis, pszichózis, öngyilkosság, alkoholizmus) mindig is igen komoly gondot jelentettek. Megelőzésükre és kezelésükre a meglévő intézményhálózat elégtelen, a szakemberek képzettsége és létszáma nem megfelelő. Az országban a neurózisok száma népbetegség szintű, befejezett öngyilkosságokban a világlistán vezető helyen állunk, bár megfigyelések szerint a rendszerváltozás óta számuk egyelőre csökken. A kórházi osztályokon az alkoholizmus okozta megbetegedések szintén magas arányban fordulnak elő. Ez a helyzet a jövőben várhatóan csak romlani fog. A jelenlegi állami egészségügyi ellátáson belül lehetőség van ugyan pszichoanalitikus kezelésre, azonban a pszichoterápiás intézményekben sem a pszichoanalitikus kezelés a jellemző, ez inkább a magángyakorlatban valósul meg. Maga a pszichoterápiás szemlélet is visszaszorulóban látszik lenni a kórházakban, osztályokon. A biológiai pszichiátria, a gyógyszeres kezelés, a gyógyszeres kipróbálása több pénzt hoz a kórházaknak. Pedig az emberekben a romló körülmények hatására hatalmasra nőtt a gyógyulási, öngyógyítási igény. Magyarországon is pszichológiai boom van: a könyvpiac slágerei lettek az életmód-irodalom darabjai, agy-, test- és egyéb kontrollok, tömegeket vonzanak a gyors változást, javulást, szemléletváltozást ígérő terápiák. Nagy reneszánsza van azonban a nagyobb elmélyülést igénylő pszichoanalitikus, mélylélektani irodalomnak is: a pénzhányos, megnehezült könyvpiaci viszonyok között is egyre több korábban kiadatlan Freud-, Jung-, Adler-, Szondi-mű jelenik meg magyarul. Ez persze egyúttal azt is jelenti, hogy a szerzők életműve korábban hozzáférhetetlen volt, vagy csak töredékeiben volt hozzáférhető a magyar olvasók számára, s a sok más fent vázolt körülménnyel együtt ez is oka annak, hogy a magyarországi mentálhigiénés kultúra, hasonlóan a többi középkelet-európai országéhoz, alacsony szinten áll. Így hát a magyar pszichoanalitikusoknak is ki kell bújniuk elefántcsonttoronyukból, és megvizsgálniuk, milyen szerepet vállalhatnak az ország jövőjének formálásában, az általános depresszió feloldásában, a hagyományosan depresszív magyar önkép megváltoztatásában.

A FERENCZI SÁNDOR EGYESÜLET ÉS A THALASSA

Ferenczi hagyományának, az interdiszciplinaritás felélesztésének, a pszichoanalízis hatóköre kiszélesítésének szándékával hoztuk létre hosszú évek szervezőmunkájával a Ferenczi Egyesületet.

1987-ben az akkori pszichoanalitikus munkacsoport rendezett egy nemzetközi részvételű pszichoanalitikus konferenciát a Magyar Tudományos Akadémián. Az akadémia előcsarnokában a konferencia idején egy, a *Pszichoanalízis magyarorszá-*

gi története című kiállítás volt látható, amelyet Mészáros Judit és Dobossy Mariann pszichoanalitikus rendezett, és Antall József orvostörténész, később magyar miniszterelnök, akkor még az orvostudományi múzeum igazgatója nyitott meg. A konferencia végén le kellett bontani a kiállítást, s célszerűnek látszott egyben tartani a rengeteg összegyűlt anyagot. Ekkor merült föl egy archívum létesítésének gondolata, s többek között e céllal alakult meg a Ferenczi Sándor Egyesület 1988. szeptember 12-én, melynek egyik alapító tagja és megalakulása óta elnöke én vagyok.

Az Egyesület célul tűzte ki, hogy Ferenczi Sándor szellemében munkálkodjék, visszahozza őt Magyarországra, és a pszichoterápiára, társadalomra, kultúrára vonatkozó elgondolásait igyekezzék megvalósítani. Ferenczi műveinek többsége nem, vagy nagyon régen jelent meg magyarul (az utóbbi években mindössze két kis kötete, egy cikkgyűjtemény és korai írásaiból egy kis füzet), miközben külföldön most készül a teljes Freud–Ferenczi levelezés francia nyelvű kiadása, mely megjelenik angolul és németül is, megjelent „klinikai naplója” is több nyelven, de magyarul nem.

Ferenczi egyik jelentős képviselője volt annak az elgondolásnak, hogy a pszichoanalízisnek a szorosan vett lélektani kutatáson és gyógyításon túl a társadalommal, a kultúrával kell alkotó és formáló kapcsolatban lennie. Első előadása 1908-ban, egy nemzetközi pszichoanalitikus fórumon, Sálzburgban is már a pszichoanalízis és a pedagógia kapcsolatával foglalkozott, s azt a gondolatot vetette fel, hogy a pszichoanalitikus ismeretek alapján álló pedagógia meg fogja változtatni az emberek mentalitását is. Természetesen a pszichoanalitikus mozgalomban mindig benne volt a törekvés, hogy az alkalmazott pszichoanalízist külön is művelje. A Magyar Pszichoanalitikus Társaság, mint a pszichoanalitikus társaságok általában, azt a feladatot vállalja, hogy analitikusokat képez ki és gondozza, ápolja, fejleszti a pszichoanalitikus ismereteket. Tagja csak az lehet, aki az analitikus képzésben részt vett, megfelelt és bizonyos feltételek mellett taggá választották. Azok, akik nem részesültek analitikus képzésben, ugyanakkor történészként, szociológusként, pszichológusként vagy más szakterületen használják az analitikus ismereteket, általában nem lehetnek egy pszichoanalitikus társaság tagjai. A Ferenczi Egyesület ezzel szemben a pszichoanalitikus és az alkalmazott pszichoanalitikus diszciplínák művelését és a határdiszciplínák összekapcsolását tűzte ki céljául. Az alapító tagok között pszichoanalitikusok mellett szociológusok, irodalomtörténészek, etnográfusok, történészek is találhatók. A közel 300 tag fele külföldi, Európából és az Egyesült Államokból, az Egyesület tagja a Groddeck-társaság is (Georg Groddeck német pszichoanalitikus, Ferenczi barátja volt). Az Egyesület indítójaként a Soros-alapítványtól, helyiségeit a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézetétől kapta.

Fennállásának négy évében az egyesület három konferenciát szervezett. Az első témája a *Pszichoanalízis és társadalom* volt. Az előadók között történészek, szociológusok, szociálpszichológusok, pszichoanalitikusok szerepeltek. Az előadások megjelentek az egyesület lapjának, a *Thalassának* első számában. A második konferenciát 1990-ben, *Pszichoanalízis és hermeneutika* tárgykörében tartottuk meg. A harmadik, immár nemzetközi konferenciát 1991 júniusában rendeztük, szintén Budapesten. Teljesen aktuális témát választottunk: *Az ezredvég felé; politikai változások és a pszichoanalízis* címmel. Arra gondoltunk, hogy Kelet- és Közép-Európában alapvető társadalmi változások következtek be: a német egyesítés, a kommunista rendszerek

bukása, a demokratizálódási folyamat megindulása. Az érdekelt bennünket, melyek ezeknek a változásoknak a pszichoanalitikus szemlélettel, kutatásokkal megragadható lélektani aspektusai. A konferencia szervezése közben kezdődött az „öböl-háború”, s így több olyan előadást küldtek be Izraelből, az Egyesült Államokból, Olaszországból, amelyek e háború kihatásaival, lélektani vonatkozásaival foglalkoztak. Az izraeliek a katonai támadások kiváltotta lélektani reakciókról, az analitikusokra gyakorolt pszichés hatásairól számoltak be. Ebben a vonatkozásban a konferencia teljesen időszerű volt. Mindhárom konferencián több mint százan vettek részt, a harmadikon szinte több külföldi jelent meg, mint magyar. Az előadók között szerepelt például a frankfurti pszichoanalitikus intézet igazgatója, Bertold Rotschild Zürichből, Heller Ágnes, Fehér Ferenc, a hetvenes években emigrációba kényszerített magyar filozófusok az USA-ból, jelen volt egy moszkvai pszichoanalitikus, aki az oroszországi pszichoanalízisről beszélt, jöttek kollégák Lett- és Észtországból, Litvániából, Jugoszláviából, Romániából.

1993-ban van Ferenczi születésének 120. évfordulója, amelyet nemzetközi konferenciával ünneplünk meg.

A Ferenczi Egyesület most hoz létre a bécsi Sigmund Freud Gesellschafttal együtt egy alapítványi intézetet, amely Közép- és Kelet-Európában hivatott terjeszteni a pszichoanalízis elméleti ismereteit és gyakorlati alkalmazásait; ennek kuratóriumi tagja vagyok.

Az Egyesület kiad egy *Thalassa* című folyóiratot, amely Ferenczi monográfiájának francia címe után kapta nevét. A *Thalassa* interdiszciplináris szemléletű folyóirat: különböző tudományágak képviselői publikálnak benne pszichoanalitikus vonatkozású cikkeket.

Analitikusnak lenni nem egyszerűen csak gyógyító szakma, a módszer kivitelezése. Felelősséget is jelent éppen a tudattalan ismerete következtében a *conditio humana* más területein is. A pszichoanalízis hozzájárulhat a közösségek, a társadalom önismeretéhez, amint erre számos példa található a világban. Erre pedig nagy szükség van Magyarországon, ahol a XX. században mind a fasizmus, mind a bolsevizmus emberek tíz- és százzezreit ölte és nyomorította meg, utat nyitott az agresszióknak, a rablásnak, mégpedig úgy, hogy az állam, a párt azt a látszatot keltette, hogy az egyén, az állami ideológiával kongruensen cselekedve, nem felelős a tetteiért. Mindez maradandó hatást gyakorolt az emberekre, és hagyományozódott is. Az, hogy ma Magyarországon a demokrácia alakulása idején újra megjelennek szélsőjobboldali erők, agresszív és destruktív cselekedetek, arra mutat, hogy sok más, politikai és gazdasági tényező mellett a feldolgozatlan múlt élményei, ideologikus nézetei, ha sokszor tudattalanul is, de működnek. Egyelőre nagyon keveset tettem, tettünk azért, hogy pszichoanalitikus oldalról próbáljam, próbáljuk segíteni ezt az átdolgozási folyamatot.

Saját élettörténetem azt mutatja, hogy a pszichoanalízis iránti elkötelezettség, ha mégoly szubjektív forrásokból fakad is, fenn tud maradni, és amint a külső körülmények lehetőséget nyitnak hozzá, realizálódhat. Pszichoanalitikus működésem egyik legfőbb eredményének azt tartom, hogy — bár számtalan okom és lehetőségem lett volna rá, hogy elhagyjam szülőföldemet — Magyarországon maradtam, és részt vettem a hazai pszichoanalitikus mozgalom feltámasztásában, felvirágoztatásában.

Utóirat (1995. november)

1994. januárban az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet átadta a Tündérhegyi pszichoterápiás osztályt az Országos Pszichológiai és Neurológiai Intézetnek. Ebben az évben nyugdíjba mentem. Változatlanul végzek pszichoanalitikus kiképző- és terápiás munkát, tagja vagyok a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület Tanulmányi Bizottságának és elnöke a Ferenczi Sándor Egyesületnek. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Személyiség- és Klinikai Pszichológiai Tanszéke keretében a pszichoanalízis elméletét adom elő.

1994 tavaszán újra megházasodtam, feleségem cimbalomművész, kislányunk született, és mindez új dimenziókat hozott életembe.